

**Érték és szabadság: a magyar kulturpolitika alapjai a századfordulón -
Baán László könyvének ürügyén**

A kormányváltás előtt egy évvel vékony kis könyvecske jelent meg Baán László tollából „Kultúra és gazdaság Magyarországon” címmel. A szerző ma a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma helyettes államtitkára. Vegyük kézbe és szemügyre a magyar kulturpolitika egyik mai alakítójának akkori credo-ját.

„A századok öröksége, melyet mi nyugati kultúrának nevezünk, ránk van bízva, hogy halandó kezeinkből az eljövendő nemzedékre származtassuk, megőrizve, ha kell, megrövidítve, de mindenáron, olyan tisztán, ahogy csak tehetségünkől telik. Senki sem ragadhatja el tőlünk e munkába vetett bizalmat, a megmenekvés lehetőségének a hitét, és azt a bátorságot, hogy ezt a hitet gyarapítsuk.” – indítja Huizinga könyvéből vett idézettel könyvét. Mint a későbbiekben látni fogjuk, a nagynevű kultúrfilozófustól kölcsönzött idézet találóan illusztrálja azt az elfogadhatatlan ösztönös attitűdöt, amely a Baán László kultúrpolitikus által akkor kifejtett kultúrpolitika alapját képezi.

A rokonszenves kormányzati kultúrheroizmus jeleként értékelhető idézet után azonnal meglepő, hogy az első fejezet a „kulturális politika hatókörében” definiálja a „kultúra” általa kifejezésnek nevezett fogalmát. Azaz, nem a kultúra szó közkeletű jelentéseiből, a kultúra fogalmából, a népesség elképzeléseiből, és saját politikai filozófiájából, céljaiból vezet le egy kívánatos kulturális politikát, hanem a kulturális politika hatókörét megváltoztathatatlan, vagy meg nem változtatandó adottságnak tekinti és abból definiálja a kultúra fogalmát. Azt állítja, hogy a kultúra gazdaságtana a művészetek körére, azok létrehozására, megőrzésére, közvetítésére és befogadására terjed ki és leszögezi, hogy a modern kulturális politika a kulturális szakágazatok közegében ható, azokra irányuló ágazati szakpolitika.

A modernségre való hivatkozás bennem mindig ellenérzéseket kelt. Nemcsak egy közpolitika itteni és mostani helyessége nem igazolható ugyanis azzal, hogy modern, hanem semmié sem. A modernséggel argumentáló szerző lebecsüli olvasóját, azt tájékoztatatlannak véli, akivel észérvek nélkül is el lehet valamit fogadtatni. A modernizáció – szerencsés esetben - nem cél, hanem eszköz egy ország felemelése érdekében.

A kultúrpolitika közgazdasági alapfogalmairól

A könyv tárgyának megfelelően a bevezetésben makrostatisztikai szemlélettel, sajátos javak termelése és fogyasztása folyamataként írja le a kultúrát és elsőként éppen e javak sajátosságaival foglalkozik. Az első mondat szerint „A gazdaságban létrehozott javak kapcsán a történelem során újra és újra felmerül a kérdés, hogy egy adott közösség keretein belül a közösség tagjainak magánkereslete, vagy pedig a közösség egészének kereslete (azaz támogatása) tartsa fenn adott termékek illetve szolgáltatások kínálatát.,,

Úgy vélem, hogy ez a megközelítés egy realista gazdaságpolitikustól megengedhetetlenül metaforikus. Még a legdemokratikusabb államban sem lehet arról beszélni, hogy a támogató államapparátus, a támogatást megvalósító különféle felszakmai grémiumok a közösség egészével lennének azonosíthatók. A kereslet és a támogatás pedig azért sem azonosítható, mert két egészen különböző fogalomról van szó, a támogatás legfeljebb a *fizetőképes* kereslettel lenne rokon. Még kevésbé helytálló az a papirosizú elképzelés, mely szerint a kereslet tartja fenn a kínálatot. Éppen a művészeti tevékenységek gyakorlói közül számosan, az öntevékenyek nagy része és a tevékenységüket

hivatásszerűen űző hivatásosok nemcsak, hogy kereslet híján, hanem tiltás ellenére is folytatják tevékenységüket. A modern ipar pedig, a „megszállott” művészekhez hasonlóan, gondoljunk csak az egyáltalán nem megszállott Coca-Colára, marketing módszerekkel teremt keresletet - rendkívül merev - kínálatához. Kár azt az egyszerű tény, hogy a kulturális termékért az állami szervek, vagy a vásárló fizet, ily vastag és ily rosszul álló elméleti subába bújtatni.

A 9. oldal szerint „A közösségi kereslet által biztosított termékeket és szolgáltatásokat „kollektív javaknak”, míg a magánkereslet által fenntartottakat „piaci javaknak” nevezi a modern gazdaságtan.” Már megint valami „modern”, tehát gyanakodjunk!

Lássuk, mit ír Samuelsson [Sam87] p. 91., egy Nobel-díjas! A közjavak „azok a gazdasági tevékenységek, amelyeket – akár nagy, akár kis előnnyel járnak a közösségre - nem lehet alkalmas módon magánvállalkozásokra bízni. A közjavak termelésének fontos példája a honvédelem és a belső közrend fenntartása, az országútépítés, valamint az alaputatások és a közegészségügy támogatása. E közjavakat azért nem szolgáltatják magáncégek, mert előnyeik oly széles körben oszlanak meg a lakosság között, hogy egyetlen cég vagy egyén sem érez készletet a nyújtásukra.” A szöveg ugyan némileg konfúz – hiszen bár a közegészségügy támogatása is költségvetési támogatás, de a szövegkörnyezetbe nem ez, hanem maga a közegészségügyi szolgáltatás illik, és nem is arról van szó, hogy valaki „a” magánvállalkozásokra kívánna bízni „a” közegészségügyet, és az sem igaz, hogy egyetlen cég sem érez készletet – de nyilvánvalóan másról szól, mint Baán László, nincs szó kereslet által biztosított, vagy fenntartott javakról..

A könyv 10. oldalán ez áll: „Amennyiben a termékek és szolgáltatások elfogyasztásának módját vizsgáljuk, könnyen megállapítható, hogy vannak olyan javak, amelyek létrehozásához feltétlenül köztámogatás szükséges. Ezek az ún. „közjavak”. A közjavakat – a felhasználóan elfogyasztott „magánjavakkal” szemben – létrehozásuk után egy adott közösség minden tagja egyéni ellenszolgáltatás és bármiféle egyedi felosztás vagy regisztráció nélkül élvezheti, azaz használatukból elvileg nem zárható ki senki.” Az idézet első felében álló implicit fogalom meghatározás, azon kívül, hogy nem egyezik a 9. oldalal meg határozással, sajátos is. Buchanan, aki Nobel díjat kapott a közjavakkal kapcsolatos munkásságáért, a közjavak (public goods) példájaként a levegőt említi, amely ugyebár – ma még a Földön - aligha készül köztámogatással. Samuelson szerint „... a közjavak kormányzati szolgáltatásának tipikus példáját nyújtják a világítótoronyok. ... A fény a leghatékonyabban ingyen nyújtható, mert semmivel sem kerül többé 100 hajót figyelmeztetni a sziklákra, mint egyetlenegy.” Az idézet második felében szereplő „kizárhatósági” kritérium viszont nincs közvetlen összefüggésben az előzőekkel. Nem igazán szerencsés továbbá a közjavak fogalmát olyan jószág csoportként definiálni, amelybe tartozó javak fogyasztási módja azonos. A fogyasztás a közgazdaságtanban ugyanis nem a jószág előállításával, annak finanszírozásával, hanem egy következő termelési ciklussal, vagy annak nem létével kapcsolatos fogalom.

A szolgáltatás költségei és a fogyasztók száma közötti összefüggés az, amely *Machlup* definíciójának alapjául szolgál. Szerinte közjavak azok a javak, amelyek előállítási költségeit egy újabb fogyasztó belépése nem változtatja.

„A közjavak esetében nem lehet vita arról, hogy ezek biztosításához köztámogatás szükséges, hiszen nem irányul feléjük elkülöníthető magánkereslet, eképpen létrehozásuk magánforrásokból nem finanszírozható. A tisztán közjavak tehát egyben kollektív javak is.” – folytatja a 11. oldalon szerzőnk saját szövegét még zavarosabbá, a helyzetet még világosabbá téve: bizony ezeket a fogalmakat nem gondolta egészen végig, hiszen ha a 10. oldalon pontosan ezzel definiálta a közjavakat, akkor a köztámogatás szükségességét aligha lehet következményként is beállítani.

„Ha egy közösség úgy ítéli meg, hogy adott tevékenységből származó haszon oly mértékben előnyös a köz egészére nézve, hogy azt még elégtelen magánkereslet esetében is szükséges tagjai számára, akkor ezt a tevékenységet saját eszközeivel rendkívül olcsóvá, akár ingyenessé, sőt kötelezővé is teheti. Ezek többnyire a közösség által alapvetőnek tartott *civilizációs érdekek és értékek megőrzését* elősegítő tevékenységek. A közösségi kollektív érdek tehát magánjószágokat is kollektív, azaz közösségileg támogatott józággá minősíthet.”

Szerzőnk szerint tehát minden rendben van, vannak civilizációs érdekek és azokat meg kell őrizni. De vajon kiknek az érdekeiről van szó. Kinek az érdeke a jelenlegi magyar civilizáció fenntartása a whyskis tiszteletével, a munkanélküliek tömegeivel, a megélhetési bűnözés elfogadásával, az újjgazdagi

presztizsfogyasztással *együtt?* Gyanítom, hogy a fogalmazás pontatlan, a közösség civilizációs érdekeinek *érvényesítéséről*, és *értékeinek* megőrzéséről lett volna szó. De mit jelent az az európai érték, amelynek prioritása lenne Magyarország sorsa szempontjából az elemzéssel mindenkor kimutatható itteni és mostani értékekkel szemben?

Olcso érv lenne, ha most felsorakoztatnám mindazokat a nagy európai szellemeket mondjuk Marxig vagy Leninig bezárólag, akik – a jelenlegi közfelfogás szerint – szellemi potenciáljuk ellenére nem töltöttek be pozitív szerepet a kontinens vagy Magyarország szempontjából. Nem sorakoztatom fel azokat sem, akik ugyan bizonyosan nem ártottak, de egyszerűen nem időszerűek. Az európai örökség, körvonalazatlanul, mint pozitív érték, bárki által felhasználható gumi-mítosz.

Egy olyan kultúrpolitikus képe rajzolódik ki, akinek van valamilyen – a közgazdaságtantól, a Szent Szövetségtől, a versailles-i egyezményektől, és Koszovótól független – mély belső elhivatottsága, hogy az európai kultúra katonájaként valamilyen szabadon értelmezhető európai örökséget megőrizzen, reprodukáljon és hite, hogy ez jó lesz Európa számára.

Ha Baán László az európai apparátusban Brüsszelben tevékenykedne, mindez egyáltalán nem izgatna, örülnék annak, hogy egy ennyire *odavaló* személy képviseli Brüsszel érdekeit.

Egy magyar kulturális minisztérium főhivatalnokának azonban nem széplélekként, az európai kultúra átörökítése iránt kellene elhivatottságot éreznie, és vérszegény közgazdasági ismeretekkel felvértezve nem mutatószámokat konstruálnia annak a *hitnek* a jegyében, hogy ez a parttalan európai kultúra az, amely megőrzésre méltó, hanem a magyar választópolgárok akaratából helyére került felelős politikusként azon kellene elmélkednie, hogy az ország lakóinak művelődését, azaz anyagi gazdagodását elősegítő szellemi, lelki, jellembéli gazdagodását hogyan mozdítsa elő, mégpedig *bizonyítható, elszámoltatásra alkalmas módon*. Melyek azok a szolgáltatások, javak, amelyek fogyasztása ide vezet és mely – esztétikai normák szerint akár magasra értékelhető – javak fogyasztása *ellentétes* a magyar nép olyan kívánatos erényeinek, mint például a szorgalom, bölcsesség, higgadság, öntudatosság, tanulmánygyarapodásával.

A 17. oldalon szerzőnk is megállapítja, hogy „A kulturális javak zöme tehát nem közjószág, így csak a létrehozásuk illetve elfogyasztásuk során keletkező externális hatások indokolhatják a kulturális szektor köztámogatásának gazdasági ésszerűségét. A kulturális tevékenységek révén az igénybevevőkben olyan készségek, valamint civilizatórikus és morális értékek (nyitottság, kreativitás, együttérzés, felelősségérzet, igazságszeretete stb.) válhatnak belsővé, amelyek a közösség többi tagja számára pozitív externális hatásokkal járhatnak. A cenzurális jellegű tilalmak pedig a negatív externális hatásúnak tartott kulturális termékek és szolgáltatások tilalmát jelentik.”

A externalitásokat azonban a mérhetetlenség birodalmába tartozónak véli, és a továbbiakban nem foglalkozik akárcsak fogalmi számbavételükkel sem és különösen nem közelítő módon történő számszerűsítésükkel. Ezért nem képes az externalitások hatásainak érdemi mérlegelésére és csak a kulturális termelés/fogyasztás általános, minden kulturális termékre/szolgáltatásra kiterjedő ösztönzésének, a támogatások mértékének és elosztásának kérdéseit tárgyalja. Másképpen fogalmazva, úgy ír értékek tiszteletéről, hogy azokat nem definiálja, rangsorolja, létüket adottságnak, közmegegyezésesnek tekinti, pedig ez a közmegegyezés távolról sem áll fenn. Az externalitások legalábbis egy része ugyanakkor az információstatisztika módszereivel természetes mértékegységben és értékben egyaránt mérhető. Megalapozott kultúrpolitika nem fogalmazható meg anélkül, hogy e méréseket elvégeznék és tanulságait levonnánk.

Mérés nélkül is nyilvánvaló, hogy ugyanazon termék-, vagy szolgáltatáspéldány fogyasztásának is különböző externális hatásai vannak vagy lehetnek különböző helyeken és időpontokban, azaz *az egyes kultúrák egy adott történelmi helyzetben nem egyenértékűek a közösségek számára*. Ha másért nem, azért sem egyenértékű egy új kultúra a meglévővel, mert az új elsajátításának, bevezetésének költségei, a „tanulópénz”, például a kapitalizmusta kultúrából a szocialista kultúrába, vagy vissza – értvén ezen ágazatot, vagy szélesebb értelemben vett kultúrát - sohasem elhanyagolható.

Másodszor igaz ugyan, hogy számos olyan szolgáltatás vagy termék van, amelyről igen nehezen állapítható meg, hogy van-e externális hatásuk és ha igen, az pozitív, vagy negatív-e, de kétségtelenül vannak olyan szolgáltatások és termékek, amelyekről ez kimutatható.

Nem kétséges, hogy egy valamilyen körvonalazatlan európai – feltehetően emberi – értékek iránt felelősséget érző jó kultúrpolitika még mindig több pozitív hatással lehet az országra, mint egy a tiszta esztétikainak nevezett értékeket preferáló politika. **Azonban a közgazdasági racionalitás, és az a tény, hogy a kormánzatnak kevés a pénze, egy magát az ország és a nemzet sorsáért felelősnek érző kulturális kormányzattól azt kívánja, hogy ezt a kevés pénzt ne a homályos és rendkívül tág európai kulturális örökség ösztönös kultúrfaj-fenntartó átörökítésére fordítsa, hanem igyekezzen az externális hatások összességét tudatosan maximalizálni.** Ez természetesen nem intézhető el egy kis könyvecske néhány oldalán néhány statisztikai szám említésével, hanem komoly kutató, feltáró, elemző, politikai alapozó munkát igényel. Az ilyen módon megalapozott politika folytatása kétségkívül konfliktusokba is sodorhatja a politikust, akit a politika eredményei igazolhatnak a történelem számára. Ahhoz, hogy e külső hatások mértékét meghatározzuk, fel kell sorolnunk és meg kell határoznunk magukat a külső hatásokat is. Statisztikai számokon, a kognitív és más tudományok eredményein nyugvó elképzeléseket kell kialakítani a kulturális termékek és szolgáltatások hatásmechanizmusairól. A hatásokról előrejelzésre alkalmas közgazdasági leírást kell készíteni. Az a folyamat, amelynek során igyekszünk e külső hatásokat meghatározni, lehetővé teszi, hogy a „civilizatórikus” értékeket számbavegyük, és feltárjuk a nem civilizatórikus, de nem kevésbé, hanem inkább fontos, más, „itt és most” értékeket is. Hiszen még a civilizatórikus értékek sem egyenértékűek.

Nem lenne szabad megfeledkezni arról sem, hogy a túrizmust ilyen szemszögből is vizsgáljuk. Baán László a 19. oldalon és másutt ugyan megemlékezik a túrizmusról, azonban ezt csak az idegenforgalmi bevételek oldaláról szemléli, és annak sokkal jelentősebb, tudásgyarapító, szemléletformáló hatásával nem foglalkozik. Az információstatisztika, amely az információfolyamokat természetes mértékegységekben is méri, kimutatja, hogy az országból egy év alatt kiutazó néhány millió állampolgár évente összesen az általános iskolások iskolában eltöltött idejének mintegy hatodával azonos mennyiségű időt tölt az „élet külföldi iskolájában”. Nem véletlen, és elsősorban nem devizális okai voltak annak, hogy a létező szocializmus éveken keresztül akadályozta a nemzetközi túrizmust.

A kulturális ágazat gazdasági helyzetéről

E. fejezetben a szerző örömmel állapítja meg, hogy – 1994-ig, a Bokros csomag előttiig - a magyar gazdaság egészét sújtó, a gazdasági rendszerváltással természetesen együttjáró válság ugyan nem került el a kulturális ágazatot sem, de összességében jóval kevésbé viselte azt meg, mint a gazdaság számos egyéb területét.” A kulturális teljesítményérték és a GDP részarány természetesen jótékonyan elfedi azt aényt, hogy természetes mértékegységben a kulturális termékek fogyasztása – a televíziót leszámítva – csökkent. Míg a könyvkiadás aránya csaknem kétszeresére növekedett, az egy lakosra jutó könyvvásárlás, kiadott könyv példányszám igen jelentősen visszaesett. A Gazdasági minisztériumban természetesen örülhetnek annak, hogy a könyvkiadás válságálló gazdasági ágazatnak bizonyult, a közművelődési szakembert azonban ugyanez a tény kevésbé teszi boldoggá, hiszen a mű hatása nem beszerzési árával, hanem azzal az időtartammal arányos, ameddig a fogyasztót hatása alatt tartja.

Ez az elemzés a valós helyzet nyílt feltárása szempontjából egyébként is vitatható értékű. Magyarországnak, az uniós csatlakozás előtt különösen, nem szabad teljesítményét, kibocsátását kizárólag önmagához mérnie, hiszen ilyen módon visszajutnánk a rendszerváltás előtti szakaszba, amikor is önmagához képest az ország mindig fejlődött. Ha ezt teszi, akkor sem szabad az olvasót félrevezetnie. Magyarország bruttó összterméke a szerző által vizsgált 1989-1994 közötti időszak egészét tekintve csökkent. Ezt úgy eladni, hogy „... a nemzetgazdaság teljesítménye, a GDP ... - miközben a fogyasztóiár-index megháromszorozódott – folyó áron csak két és félszeresére ... növekedett.” nem több, mint tisztességtelen játék a számokkal. Olyan jelentős infláció esetén, amely ezeket az éveket jellemezte, egyáltalán nem szabad folyóáras indexeket használni. A hagyományos kulturális ágazatok a nemzetgazdaság egészénél lassabb ütemű leépülését pedig növekvő részesedésként említeni olyan eufemizmus, amely nem a tisztánlátást szolgálja. Az Unió kiadványaiból bárki meggyőződhet arról, hogy mindeközben az Unió országaiban a kulturális ágazatok *valóban* növekedtek.

A szerző sorra veszi az egyes szakágazatokat is. Az ágazatok viszonylagosan jobb és rosszabb pozíciókba kerüléséről beszélnie azonban úgy, hogy azonos szintű kategóriaként tárgyalja az állat-és növénykerti tevékenységet a tömegkommunikációval, egy független szakértőnek még akkor sem szabad, ha a hivatalos statisztika ezt teszi. Megállapítja például, hogy „Vesztesnek bizonyult ... a hangfelvételt készítés és – kiadás, amelyben – noha a hanghordozók iránti kereslet nem csökkent, inkább növekedett – a hazai gyártás helyett az importra helyeződött a hangsúly. „ Ez a „kemény” tényleírás

nem tesz kísérletet sem arra, hogy ennek okait nyomozza. Hja, igen, hiszen ezek piaci jószágok, és a piacon ugyebár ott az a láthatatlan kéz, amelyí mindent elintéz. Az ilyen kultúrpolitika számára olyan mindegy, hogy a fizetési mérleget a licenszek és a hanghordozók pozitív vagy negatív irányban befolyásolják. Mindegy, hogy a közszolgálati TV és rádió és a kereskedelmi média teremt piacot mind a belföldi, mind a külföldi produkcióknak, a kereslet tehát legalábbis befolyásolható. Ha azonban például a Kossuth Rádió reggeli csúcsidejében magyar, különösen klasszikus vagy népzenei műsorszám mutatóban is ritkán akad, akkor természetesen személytelenül, véletlenül sem említve a zenei szerkesztősegeket, „az importra helyeződik a hangsúly.”

A kulturális javak támogatottsága

Szerzőnk kétféle mutatót is alkalmaz annak jellemzésére, hogy a kulturális ágazat nyújtotta termékek és szolgáltatások mennyiben kollektív és mennyiben piaci javak. A könyvben – a statisztikai hagyományok szerint – több helyen is beszámol a kulturális javak piaci és nem-piaci termeléséről, forgalmazásáról és fogyasztásáról. A helyzet azonban nem ilyen egyszerű, hiszen egyáltalán nem mindegy, hogy a piaci rendszerben működő szolgáltatóktól ki, milyen szolgáltatást vásárol. Ma, amikor a népszerűség legtöbbit a TV és rádióműsorok, ezek közül is a kereskedelmi műsorok közül fogyaszt, nem elsősorban az a lényeges, hogy a szolgáltatások hány százalékán működik piac, hanem az, hogy milyen ez a kulturális piac. Az egyes kulturális szolgáltatásnemek fogyasztásának jellegzetes gazdasági sajátosságai vannak, amelyek elemzése nélkül kemény megállapítások nehezen tehetők. Nem várható, hogy pusztán a piaci termelés vagy a támogatás részarányának növekedése pozitív vagy negatív módon értékelhető. A támogatások részarányának időbeli alakulása sem értékelhető önmagában, hanem csak a támogatások hatásával együtt.

A kulturális ágazat foglalkoztatási helyzete

Szerzőnk megállapítja, hogy az átlagos állományi létszáma 27%-kal, egy negyedével csökkent, a kulturális ágazatokban foglalkoztatottak reálbére a nemzetgazdaság egészénél kevésbé csökkent, és a munkanélküliség is alacsonyabb. És itt következik a maradékellen és bázisszemléleten felnövekedett reálpolitikus, aki ezzel megelégedni látszik. Örvendezik, hiszen *csak* negyedével csökkent a létszám, elfeledkezve arról, hogy eközben az Únióban például az eltelt tíz év alatt is folyamatosan nőtt, és mint fogjuk látni, a munkanélküliség csökkentésére irányuló intézkedések eredményeképpen keletkező új munkahelyeket *ott* éppen a kulturális ágazatok terén tevezik létrehozni.

Egy lehetséges kormányzati politika: Érték és szabadság

A kulturális politika fogalmáról

A kis mű ilyen előzmények után jut el odáig, hogy javaslatot tegyen egy lehetséges kormányzati politikára. A 66. oldalon egy ilyen cím alatt váratlan megállapítással kezd: „Ha egyetlen mondatban szeretnénk megfogalmazni egy mai kormányzati kulturális politika fő feladatát, akkor ez így szólna: A kormányzat járuljon hozzá a kulturális javak iránti kereslet fenntartásához illetve növeléséhez.”. Lám, Huizinga gondolatát kormányzati politikaként alkalmazva milyen messzire eltávolodtunk Huizinga szellemétől!. Ez ám a valódi „modern”, ágazati szakpolitika!

Minden politika akkor válik veszélyessé, ha elkezdik megvalósítani és eredményeket ér el. Hogy szerzőnk céljának abszurdítását belássuk, csupán gondolat-kísérletként tegyük fel, hogy politikája sikerrel jár és egyre nő a kereslet a kulturális javak iránt, miután e javak jelentős részben piaci jószágként kerülnek forgalomba, nyilván nőni fog e javak kínálata, majd a forgalom is, az emberek szabad idejük egyre nagyobb részét fogják kulturális javak fogyasztásával tölteni. Az emberek egyre több Babitsot, Adyt, Schopenhauert és Hitlert, Jevtusenkot és Beriját, Jókait és Rákosit olvasnak, egyre több pornográf kazettát néznek és egyre több horrort és Westernnt, szappanoperát és művészfilmet. Kevesebbet fognak ugyanakkor társaságba járni, kirándulni, kocsmába, szórakozóhelyet látogatni, kevesebbet foglalkoznak sporttal, társas foglalkozásokkal, hobbikertészettel, kifejezési-, és reakciókészségük romlik, emberi kapcsolataik és kapcsolataik a világ valóságos jelenségeivel meglazulnak, képernyő-vezérelt magatartást vesznek fel. A folyamat, a sokak által vizsgált „entertainment information society” kialakulásának folyamata, előrehaladásával végül egyre kevesebbet foglalkoznak munkával. A kereslet és a kínálat együttes növekedésének eredményeképpen először egyes ágazatok növekedésnek, mások sorvadásnak indulnak, majd a munka általános

visszaszorulása, a növekvő agresszív passzivitás ad absurdum megpecsételi e társadalom és e politika „sikerét”.

- Kétségtelenül üdvös hatással lehet a kulturális cikkeket előállító vagy forgalmazó cégekre, ha növekedésnek indulhatnak. Kétségtelen, hogy a kulturális szolgáltatók szárnyain felemelkedő szakember ebben fogalmazza meg a kulturális tárca céljait. A növekedő, vagy csökkenő fogyasztás áldásait vagy átkait azonban – nem a kulturális szolgáltatók, alkotók, hanem az ország, a nemzet számára, és ez az, ami fontos olyan valaki számára, aki nem egy ágazat, hanem az ország művelődésének érdekeit kívánja szolgálni – e fogyasztás externális hatásai határozzák meg.

A fogyasztott kulturális javak összetétele határozza meg az emberi tudás, viselkedés, magatartás felhalmozását, elsajátítását és ezzel az ország humán erőforrását, a fejlődő és sorvadó ágazatok pedig a nemzetközi munkamegosztásban játszott szerepüket, termékeink/szolgáltatásaink értékét, életmódunkat. A kulturális javak parttalan fogyasztásnövelésének, azaz maximalizálásának primátusát hangoztató ideológus persze sohasem kényszerül arra, hogy szembenézzen ideológiája abszurdításával, hiszen a gazdaság működésének alaptörvényei miatt sohasem lehet *annyira* sikeres, hogy ezzel szembe kelljen néznie. A fogyasztásnövelés eszméje hangoztatásra, költségvetési források szerzésére és nem megvalósításra való eszme.

Véleményem szerint, ha van valami, ami indokoltá teszi egy kulturális minisztérium működését, azt, hogy a kormánynak legyen kulturpolitikája, akkor ez éppen nem a kulturális javak termelésének, fogyasztásának ösztönzése, hiszen ennek a gazdasági tevékenység előmozdításával kapcsolatos ügyei amúgyis a Gazdasági Minisztérium hatáskörébe tartoznak, hanem éppen a közérdek érvényesülését elősegítő erények ápolása, táplálása. Számos országban éppen ezért volt és van vallás-és közoktatásügyi minisztérium. Napjainkban az iskolarendszerű oktatás-nevelés önmagában nem képes az erényes polgárok sokaságát adni az országnak, a jellemformálásban, viselkedési és magatartási minták kialakításában, életmódok, célok elsajátításában a kulturális szolgáltatóknak, elsősorban a televízióknak nagyobb a befolyása.

Baán László szerint bármely kultúrpolitikát az alábbi kérdésekre adott válaszok jellemzik:

- Egyes kulturális javak esetében kell-e a kormánynak javítani az esélyegyenlőséget?
- Feltételez-e a kormányzat a fogyasztás során externalizálódó hasznot?
- A kormányzati prioritások közé emeli-e a kulturális ágazat ügyét?

Talán nem meglepő az olvasó számára, hogy e sorok írója szerint az esélyegyenlőség kérdését sokkal pontosabban kellene megfogalmazni. Úgy véli, hogy elégséges alappal rendelkezik ahhoz, hogy úgy vélje, egyes szolgáltatások pozitív és negatív externalitásai statisztikai eszközökkel számszerűsíthetők. Végül véleménye szerint egy ügyet a magyar nyelv szabályai szerint, a kulturális ágazat „ügyét” sem lehet a prioritások közé emelni. Lehet viszont egy ügy sikeres elintézését, vitelét. Nem lobbyistaként, a kulturális ágazat ügyét, hanem magyar államférfiúi felelősséggel Magyarország népességének és a magyar nemzet művelődésének ügyét kell a kormányzat figyelmének középpontjába állítani. Meg kell vizsgálni, hogy a jelenlegi kultúrpolitika kinek és minnek az érdekeit kívánja szolgálni és ténylegesen kit és mit szolgál.

Nemzeti Örökség Minisztérium

A korábbi előzmények után szerzőnk itt felveti a később megvalósult minisztérium gondolatát három fő felelősségi területtel, a kulturális ágazatokkal, a műemlékvédelemmel, és az idegenforgalommal. E profilokat és a fogyasztásösztönzést számbavéve csak az nem világos, hogy mitől nemzeti ez a kulturális örökség és minisztérium? Nem lenne méltányos, ha a jelen sorok írója nem ismerné el, hogy a Minisztérium e koncepciót messze meghaladó mértékben indított a magyar kulturális örökség megőrzése érdekében sikeres és reményteli akciókat.

A kulturális ágazat kormányzati támogatása

Szerzőnk szerint a kultúrpolitika egyik legfontosabb területe a kulturális ágazat kormányzati támogatása. Nem tehát a fogyasztás támogatása, a fogyasztók támogatása, hanem az ágazaté. Célja, hogy növelje vagy tartsa fenn a kulturális javak iránti keresletet. A már ismertetett módon is vitatható célkitűzés ismét zavaros közgazdasági okfejtéssel társul: „forrásigény biztosításáról” ír közösségi kereslet, magántámogatás, vagy magánkereslet útján.

A támogatást a hatékonysági és a méltányossági elv kombinációja alapján javasolja megvalósítani. A hatékonyság elve azt jelenti, hogy egységnyi költségvetési támogatás minél több egyéb támogatást és bevételt kell vonzzon magához, miközben ezek a javak a lehető legtöbb potenciális fogyasztóhoz jutnak el. A méltányosság elve, az állampolgárok hozzáférési esélyeinek közelítésének szándékát jelenti. Az EU közben más elveket is ismer, például a médiafüggetlenség elvét. Itt kell felfigyelnünk arra is, hogy mennyire nem foglalkoztatja szerzőnket az országok gazdaságának és társadalmának az a folyamatban lévő átalakulása, amelyet információs társadalmak kialakulásának szokás nevezni. A tömegkommunikációval kapcsolatban például a kormányzat felelősségéről azt gondolja, hogy az a közszolgálati médiumok működési feltételeinek biztosítására terjed ki. Ezek feladata, hogy kulturális civilizatórikus szempontból magas színvonalú programokkal versenyezzenek a nézőkért. A verseny, mint feladat!

Összefoglalás

A könyv utolsó mondatát parafrázálva én azzal értek egyet, hogy az erényes polgárok és erényeik kialakulásának és továbbfejlesztésének bátorítását stratégiaileg felvállaló kormányzati politika nagy mértékben hozzájárulhat ahhoz, hogy a kulturális értékek természetes módon váljanak a mindennapok irányt jelző, a múltat a jövővel összekötő elemévé.